

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر

"בוקר חוס" פרנק פבלוף
נקודות לדיון ולמידה של יצירה, מנקודות מבט ספרותית ואזרחית

על היצירה

"בוקר חוס" מאת פרנק פבלוף הוא ספרון שנכתב ב-2001 בצרפת לקראת המרוץ לנשיאות צרפת בין שיראק ובין לה פן שהיה מהימין הקיצוני. הספרון זכה להצלחה רבה ותורגם לשפות רבות. לעברית תורגם מצרפתית על ידי ראובן מירן בשנת 2003. זוהי יצירה המשלבת ריאליזם ואלגוריה פוליטית וכתובה בסגנון מינימליסטי. לפנינו תיאור מצמרר הכתוב בטון נינוח של תהליך בו מניחים בני אדם למשטר העריצות החוס להשתלט על חייהם. כל אחד מתושבי המדינה הוא קורבן פוטנציאלי.

המלצות ללימוד היצירה בהקשר של תוכנית הלימודים

בספרות - לימוד היצירה מומלץ בחטיבת הביניים בכיתה ט' הן כיצירה בודדת והן כחלק ממעגל למידה סביב התמה "עם הזרם או נגד הזרם" בניסוחיה השונים: היחיד במשטר של עריצות, אינדודואליזם מול קונפורמיות, מה בין משטר דמוקרטי למשטר שאינו דמוקרטי וכ"ד. מומלץ לשלב את הוראת היצירה עם הוראת יצירות כגון: אחת מאיתנו – מאת אפרת דנון, מבחן קבלה – נאוה מקמל עתיר, הגל – מורטון רו ועוד. באזרחות – ניתן ללמד את היצירה כפתיח ללימוד על עקרונות המשטר הדמוקרטי, כפתיחה חגיגית ללימוד המקצוע, כחלק מלימוד עקרון הגבלת השלטון או עקרון זכויות האדם והאזרח.

מומלץ מאוד ללמד את היצירה בשיתוף פעולה אינטר-דיסציפלינרי בין מורי ספרות ואזרחות (שני מקצועות חובה בכיתה ט ובכיתות י"א ו-י"ב).

יצירות אלגוריות נוספות שהינן חלק מתוכנית הלימודים בספרות, ומאפשרות (ברובן) לימוד אינטר-דיסציפלינרי עם מקצוע האזרחות:

"מאויב לאוהב" – ש"י עגנון

"האדונית והרוכל" – ש"י עגנון

"חוות החיות" – ג'ורג' אורוול

"הגל" – מורטון רו

"הקרנפים" – יונסקו

"1984" – ג'ורג' אורוול

"הגלגול" – קפקא

"בעל זבוב" – גולדינג

המשל במקרא ועוד...

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتر

מהלך הלימוד בכיתה:

היצירה קצרה וניתן לקוראה בכיתה במשך כ-20 דק'.
מומלץ לאפשר לתלמידים להתבטא באופן ראשוני לגבי היצירה בתום הקריאה.
מומלץ לחזור בקצרה על מהלך האירועים ביצירה בפתח הדברים:
שני חברים במדינה דמיונית שומעים לפתע שמעתה אסור להחזיק כלבים שאינם חומים. הם נפטרים מהכלבים שלהם וקונים כלבים חומים, גם החתולים שאינם חומים נדרשים לעבור מן העולם. את הגזרה מקבלים השניים רק בתחושה מעט לא נעימה. לאחר מכן נסגר העיתון "יומון העיר" שהעז להתעניין גם בצבעים אחרים ומורדים ספרים מהספרייה. הדבר, אמנם, מקומם את השניים, אולם בהקשר של מילוי משחקי הטוטו. הם מתרגלים לרעה, ואף מדקלמים בסוף כל משפט את המילה "חום". אבל יום אחד השלטונות מתדפקים על דלתותיהם ואשליית היכולת להתעלם מתנפצת באחת.

אנו מציעות תחילה דיון ספרותי כללי: תפקידי הכותרת, אפיון הדמויות, המקום והזמן, הפתיחה וכ"ד ולאחר מכן עובר לניתוח מפורט, ספרותי ואזרחי, על פי ראינוןל שנציג להלן.

דיון ספרותי כללי ביצירה:

1. הכותרת – כותרת מטאפורית. אילו אסוציאציות היא מעלה?

הצעות:

- תמונה סוריאליסטית אפוקליפטית
- מזכיר בעברית "בוקר חם"
- ההפך מ"בוקר טוב"
- מצב לא טבעי
- תחושת קץ

2. אפיון הדמויות:

יצירות סמבוליסטיות, אלגוריות ואף דרמות של האבסורד מעמידות במרכזן שתי דמויות: מעלית שירות – פינטר, בלב ים – מרוז'ק, מחכים לגודו – בקט, האדונית והרוכל – עגנון, מאויב לאוהב – עגנון ועוד. השימוש בשתי דמויות מאפשר פרספקטיבות היוצרות דיאלוג, מתח, שונות, חילוקי דעות וכ"ד. השניים הם אנשים פשוטים, לא משכילים, שפתם פשוטה, מתעניינים בספורט, עיסוק האחד הינו בעל ביסטרו, בשעות הפנאי הם נפגשים לשחק קלפים ולשתות. ציטוטים מהיצירה:

"ישבנו כשרגלינו פשוטות לשמש – לוגמים בנחת את הקפה שלנו" – ע"מ 1.

"אתה מבין לא יכולתי להעביר אותו בתור חום". דיבור נמוך, פשוט – ע"מ 8.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر
"התחת שלו נדבק לכיסא" – ע"מ 13.

"לא יכול להיות? אז מה יהיה עם מוסף הספורט?" – ע"מ 13.
"ולא היה מוזר להשתמש במילה חום יותר מאשר להוסיף בן זונה איפה שרק אפשר, כמו שמדברים
אצלנו." – ע"מ 17.

"יום אחד, אני זוכר זאת היטב, היצעתי לצ'רלי לבוא אלי הביתה כדי לצפות ביחד במשחקי הגמר של
אליפות הגביע, תפסנו צחוק מה זה מטורף, חבל על הזמן" – ע"מ 19.
"וצ'רלי לפתע נפל לו האסימון" – ע"מ 19.

"אוי כמה צחקנו" – ע"מ 19.
"בשבתות אנחנו משחקים אצלו קלפים, החזקתי קרטון של פחיות בירה, זה הכל, היינו אמורים לחסל את
זה תוך שעתיים שלוש יחד עם כמה נשנושים" – ע"מ 23.

השניים מייצגים את המון העם הפשוט, האספסוף, אינם מייצגים את האנטלקטואלים או את האליטה או
את אנשי המעמד הגבוה.

3. הפתיחה :

השניים משוחחים שיח חולין ומבלים רגעים מענגים, לוגמים בנחת את הקפה, מבלי לדעת, מבלי להרגיש
את הסכנה המאיימת. יש בקטע הפתיחה אירוניה דרמטית שנמשכת לאורך כל היצירה. הקורא יודע את
מה שהגיבורים אינם יודעים, האירוניה יוצרת מפגש מורכב של שתי נקודות מבט. אחד ממשפטי המפתח
ביצירה - "בלי שאף אחד מאיתנו באמת שם לב למה שהאחר סיפר" מקבל כפל משמעות. הם גם אינם
שמים לב לתהליך המתרחש סביבם וגם אינם שמים לב אחד לשני. חוסר תשומת הלב הוא ביטוי
לאינדודואליזם, לעיסוק בעצמם, בלי ראיית הסובב.

4. הזמן ביצירה :

אינו מוגדר גם בשעה וגם במשך (לא ברור כמה זמן עובר בין מפגש למפגש, בין שינוי לשינוי במדינה וכו').
מרמז על האוניברסאליות של הזמן.
אזכורי הזמן ביצירה:
בפתיחה זהו בוקר, לא ברורה השעה.
ע"מ 13 – זמן מה לאחר מכן.
ע"מ 15 – אחר כך הגיע תורם של הספרים בספריה.
ע"מ 19 – יום אחד אני זוכר זאת היטב.
ע"מ 23 – ואתמול...הייתי בדרכי אל צ'רלי...בשבתות אנחנו משחקים אצלו קלפים...
ע"מ 24 – הבוקר אישר הרדיו החום את הידיעה.
מילוי טוטו, רדיו, טלביזיה – אלו רמיזות לתקופה מודרנית – המאה העשרים.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر

5. המקום :

אפיון הזמן והמקום ביצירה הינו כללי ולא מוגדר. המדינה דמיונית - זו אף מדינה וכל מדינה. המקום שאינו מזוהה – מוסיף למימד הסימבוליסטי של היצירה. ביחס למקום - יש הצטמצמות הדרגתית של המרחב. מעבר מן החוץ לפניס, מן הפתוח לסגור, מן השמש אל המחשכים, אל האפלה, מהציבורי - הכללי אל הפרטי - האישי. תהליך זה מקביל לתהליך של המעבר ממשטר דמוקרטי ללא דמוקרטי. המשטר הדמוקרטי המאופיין בשקיפות – "באור השמש", בחירויות, בהשתתפות ההמון. המשטר הלא דמוקרטי מאופיין בהסתרה – עשייה במחשכים, בצמצום מרחב הפעולה, בהתמודדות אישית של היחיד מול השלטון.

ניתוח מפורט של היצירה

בחרנו לתאר את התהליך על פי ארבעת המפגשים בין הדמויות. בכל מפגש נתייחס לאפיון העלילה והדמויות, וכן לשינויים במשטר ולהתמודדות האזרחים – מהפן האזרחי.

1. מפגש ראשון

א. המקום: בשמש

ב. העלילה והדמויות (האזרחים):

בע"מ 7 – כאשר צירלי מספר לחברו המספר שהיה עליו להזריק לכלב שלו זה הפתיע אותו, אבל לא יותר מזה, הכלב בן 15, צריך להתרגל לרעיון שיגיע יום והוא ימות - במשפט אחד הבעיה צצה ונפטרת. זה מדגים באיזו מהירות הם מסתגלים לרעיון.

ע"מ 8 - צירלי מוסיף, כי הוא לא יכול "להעביר אותו בתור חום" – נימת הדיבור שלו היא של חוסר מאמץ, של "ראש קטן". על פי תגובת המספר לכך: "אבל איזו מחלה הייתה לו" נראה כי המספר מנסה בכ"ז לתת הנמקה מוכרת.

ע"מ 8-9 מסתבר כי קדם לעניין הכלבים עניין החתולים. המספר נאלץ להיפטר מהחתול שלו, גור קטנטן שנולד לבן עם כתמים שחורים. תהליך הכשרת הלבבות מתחיל מקטן, רק חתולים, החלחול הוא איטי. ההנמקה לחיסול החתולים היא פרוזיה על חשיבה מדעית, פרוזיה על ה"מדעיות" של תורת הגזע, יש אף רמיזה לעקרון הברירה הטבעית של דרווין: "על פי מדעני המדינה הלאומית, היה ראוי וגם עדיף להשאיר בחיים את החומים. רק את החומים. כל מבחני הסלקציה הוכיחו שהחומים מסתגלים טוב יותר לחיי העיר, לא ממליטים כל כך הרבה, ואוכלים הרבה פחות..."

יסוד של אבסורד – אין חתולים חומים! למעשה כל החתולים יושמדו. חתולים שאינם קיימים אוכלים פחות מחתולים קיימים וגם מסתגלים וגם אינם מתרבים, זוהי הדגמה לטוטליטריות המפחידה של הצו, העריצות מתעללת בשם דברים ווירטואליים. במשטר של עריצות מדענים "מוכיחים" כל מה שהעריצות מורה להם להוכיח.

ע"מ 9 – השמדת החתולים – אנשי המשמרות האזרחיים סיירו ברחובות וחילקו כדורי ארסניק חינם מעורבים במעדן הפאטה האהוב. החתולים נשלחו לעולם שכולו טוב. (רמיזה להשמדה בגז באושוויץ).

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية

אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنسر

המספר אינו מתאר זאת כמשהו מזעזע, ליבו נכמר, אבל הוא ממהר לשכוח. במשפט אחד הרגשות ההומניים עולים ומיד נעלמים.

ע"מ 10-11 המספר מופתע קצת יותר לגבי הכלבים, אך צ'רלי מדבר על כך באופן טבעי והוא "בטח צדק". המספר עושה טרנספורמציה מהירה, שכנוע עצמי וצידוק הזין "ולגבי הכלבים, באמת יכול להיות שהחומים מסוגלים להחזיק מעמד יותר מהאחרים".

הפגישה הראשונה מסתיימת בחוסר הפנמה רק במין תחושת אי נוחות מאד מינורית. השניים עוברים תהליך של הסתגלות, מפעילים מנגנוני הדחקה, השלמה ושכנוע עצמי שהתהליך אינו נורא, אלא נכון והגיוני. הם בעולם הרגיל לא החום וממנו הם מנסים להתעמת עם המצב בכלים שלהם.

ג. מה קורה במדינה – פעולות השלטון: המדינה עדיין דמוקרטית, התחלת תהליך של כרסום הדמוקרטיה

- הגדרת המדינה – המדינה הלאומית (עמ' 8) - העמדת החברה והלאום לפני היחיד, בשונה מהרעיון הליברלי המצוי ביסודה של הדמוקרטיה המערבית, לפיו הפרט וחירויותיו הם לב המשטר.
- תהליך הפיכת המשטר מתחיל ב"קטן" - טיפול בחתולים. לא מדובר במהפכה שקורית בין לילה.
- מאבק בשונים על ידי חיסולם – החתולים הלא חומים, הכלבים הלא חומים – השמדת אלה שאינם מתאימים
- צווים שרירותיים וטוטליים – כאמור, אין חתולים חומים ולכן הצו פותר את בעית החתולים לגמרי.
- שימוש במדע ובמדינה להצדקת צווים שרירותיים
- הקמת פלוגות של משמר אזרחי – הסוואת פלוגות רצח בשם אזרחי, כאילו למען החברה, האזרחים, המדינה

ד. מה עושים האזרחים?

לא מעורבים אזרחית, גם כשמרגישים שמהו לא בסדר –

"רגלינו פשוטות לשמש"..."בלי שאף אחד מאיתנו באמת שם לב..." עמ' 7

עמ' 9 "לבי נכמר, אבל הרי ממהרים לשכוח"

עמ' 11 "מין תחושת אי נוחות, הייתי אומר"

מוותרים על חירויות יסוד שלהם - חופש המחשבה, חופש המצפון, חופש המחאה –

"מה זה משנה שזה יהיה בגלל הצו...." עמ' 13

עמ' 10 – "במה שקשור לכלבים, באמת שזה הפתיע אותי קצת יותר....בכל מקרה, צ'רלי דיבר על זה כרגע

באופן טבעי....והוא בטח צדק. יותר מדי רגשנות לא מובילה לשום מקום..." המספר מוותר על התחושה

הקשה האישית שלו מייד, מוותר על רגשותיו, על עצמיותו.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر

ה. מושגים רלבנטיים:

ספרות: פרודיה; אבסורד; סטירה

אזרחות: שלטון העם - השתתפות אזרחית; הגבלת השלטון; המובן המהותי של הדמוקרטיה והרעיון הליברלי; חירויות הפרט

2. מפגש שני

• המקום: הביסטרו של השכונה

• העלילה והדמויות (האזרחים):

ע"מ 12 – המספר מעדכן את צ'רלי ש"ימון העיר" לא יופיע עוד. צ'רלי לא שמע על כך, המספר יותר עירני. התגובה של צ'רלי "התחת שלו נדבק לכיסא". השאלות שצ'רלי שואל וההנמקות שהוא נותן, שאינן קשורות למציאות המתהווה ולבעיה המתגברת, מראות כי הוא מרחף. "מה קרה, הם התמוטטו? שביתות? פשיטת רגל?"

ע"מ 13 המספר מסביר לצ'רלי, כי סיבת סגירת העיתון היא הטלת ספק בתוצאות המחקרים המדעיים. צ'רלי אינו מוטרד מהאקט הטוטליטארי ומפגין שאננות ואי קליטת המציאות. "לא יכול להיות! אז מה עם מוסף הספורט?". המספר מציע בקלות ראש פתרון "נו בחיך מעכשיו תמלא טוטו לפי ההערכות של החדשות החומות...אומרים שדווקא בענייני ספורט וכדורגל הוא ממש בסדר גמור" – משתמע מכך שבעניינים אחרים העיתון אינו בסדר, אך את זה הוא לא מעלה על דל שפתיו.

נרמזת כאן השתלטות של המשטר על התקשורת, והשניים מפגינים: ריחוף, אי קליטת המציאות, קלות ראש והקטנת הבעיה.

ע"מ 14 – בכ"ז המחשבה שיהפוך קורא של "החדשות החומות" מציקה למספר אולם לעומתו הרוב אינו מוטרד: "הלקוחות בביסטרו שלי המשיכו לחיות את חייהם כרגיל" – זהו אחד ממשפטי המפתח ביצירה. יש למספר עמדה ביקורתית, אך מהר מאד מוותר, מושפע מהרוב, מודד את עצמו ביחס לסביבה, יש לו דאגה קלה שמוסחת בהשפעת הרוב. הוא מוותר על חשיבה עצמאית, מאמץ את הלך הרוח שלהם ומגיע למסקנה שהדאגה מיותרת "ברור שהדאגה שלי הייתה ממש לא לעניין".

ע"מ 15 – מגיע תורם של הספרים בספרייה. כל הספרים שהודפסו ע"י ההוצאות שהשתייכו ל"ימון העיר" מורדים מהמדפים, יש כאן רמיזה לשריפת הספרים, ומהדהד המשפט שאמר היינה "במקום שבו שורפים ספרים ישרפו בני אדם".

ע"מ 16 – המספר מוצא צידוק לכך ומגנה את המ"ולים שלא הביאו בחשבון כי המילים כלב או חתול חייבות להופיע בשילוב עם המילה חום. המספר מצדיק את המשטר ומאמץ את קו המחשבה שלו: "אתה מבין לאומה אין מה להרוויח מזה שכל אחד יעבור על החוק כשמתחשק לו וישחק בחתול ועכבר" ומיד מוסיף "חתול ועכבר חומים".

מטעמי זהירות השניים מתרגלים להוסיף את המילה חום לכל מילה שאומרים. בהתחלה זה נראה להם מוזר ומגוחך, אך מיד מפנימים ונותנים הצדקה חיובית מאולצת לתופעה שלילית מאד "כשחושבים על

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية

אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות - التفتيش على تعليم المدنيات

המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر

זה לעומק השפה נוצרה כדי להתפתח, ואין זה מוזר יותר להוסיף את המילה חום מאשר להוסיף את המילים בן זונה". כך הם מרגישים שהם בסדר והם רגועים, זהו היתרון שהציות מעניק.
ע"מ 17 – השניים מצליחים לנחש את תוצאות הטוטו החום הראשון שלהם. באופן אירוני את המתרחש במציאות אינם מנחשים, אינם מבינים ואינם מפנימים. ההצלחה בטוטו עוזרת להם "להסכים עם בלבולי המוח של התקנות החדשות" ולהרגיש שהם בצד הנכון.

ג. מה קורה במדינה – פעולות השלטון: שלב מעבר בין דמוקרטיה למשטר טוטליטרי

- סגירת עיתונים בשל פרסום ביקורת נגד השלטון - עמ' 12 סגירת "יומון העיר"
- שימוש בתקשורת לתעמולה – עמ' 13 "החדשות החומות" עיתון מטעם
- הגבלת ספרים - הורדת ספרים מהמדפים – עמ' 15
- הגבלת חופש המידע

ד. מה עושים האזרחים?

התחלת הזדהות עם פעילות המשטר וגינוי המתנגדים – האשמת הקורבנות במקום התוקפן – המדינה - עמ' 13 "זה ממש לשחק באש..."

עמ' 29 – בהוצאה המחודשת של נהר ספרים - "האנשים האלה היו צריכים להביא את זה בחשבון"
עמ' 16 " באמת שלא צריך להגזים... למדינה אין מה להרוויח מזה שכל אחד יעבור על החוק כל פעם שמתחשק לו..."

"בהתחלה זה נראה לנו די מוזר... אבל בעצם כשחושבים על זה לעומק... לא היה יותר מוזר להשתמש במילה חום מאשר להוסיף בנזונה על ימין ועל שמאל..."

התחברות לרוב על מנת להרגיש בטוח – היותור על ה"אני" כדי לשמור על החיים והבטחון – מאפיין משטרים טוטליטריים, בהם היחיד מאויים באופן אישי, וכן העדפת החברה והכלל לפני היחיד – עמ' 14 - "האמת שהציקה לי המחשבה שאתחיל לקרוא את "החדשות החומות". ולמרות זאת, הלקוחות בביסטרו של השכונה המשיכו לחיות את חייהם כרגיל. ברור שהדאגה שלי ממש לא היתה לעניין" - עמ' 17 "לפחות ככה הרגשנו שאנחנו בסדר והיינו רגועים..."

גימוד הבעיות ע"י שכנוע עצמי – הסטת המבט מהמתרחש אל חיי היומיום ואל הרווחים האישיים. המשטר הטוטליטרי משתמש במתן הטבות חומריות לעם על מנת להסוות את פעולותיו המאיימות - עמ' 17 - "אפילו הצלחנו לנחש את תוצאות הטוטו... זה עזר לנו לקבל את בלבולי המוח של התקנות החדשות"

המשמעות של כל אלה: ויתור על פלורליזם – מגוון של דעות והשקפות עולם, גם של מיעוט, ויתור על חופש מחשבה ודעה של היחיד, על חופש הביטוי – הן של היחיד והן זה הבא לידי ביטוי בעבודת התקשורת, וכן ויתור על ביקורת השלטון

ה. מושגים רלבנטיים:

ספרות: אירוניה, הדרגתיות,

אזרחות: פלורליזם, חופש ביטוי, חופש מידע, רוב ומיעוט – עריצות רוב, הגבלת השלטון

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتر

3. מפגש שלישי

א. המקום: בית המספר

ב. העלילה והדמויות (האזרחים):

ע"מ 18 – צ'רלי מגיע לביתו של המספר כדי לצפות במשחק גמר של אליפות הגביע. הם מתגלגלים מצחוק, כאשר צ'רלי מופיע עם כלב חדש יפהפה ונהדר חום מהזנב עד הלוע וגם עם עיניים חומות. – הצחוק הוא דרך לבריחה.

בעיני צ'רלי הוא יותר נחמד מהקודם, והוא גם צייתן לכאורה, הוא מחליף את הלבדור השחור התוקפני בכלב צייתן כמותם.

הכלב עושה ניסיון פתטי ומגוחך של אי צייתנות, נשכב מתחת לספה ומקשקש בזנב. מסתבר כי למספר יש גם חתול חום חדש עם פרווה חומה. השניים מגיבים בצחוק מתגלגל. "אוי כמה צחקנו" – בריחה מקליטת מהות המתרחש.

ע"מ 20 – השניים מדליקים את הטלביזיה ומבלים יופי של רגעים. מנסים להשכיח ונתונים בערפול חושים. בע"מ 20 מופיע משפט המפתח של היצירה: "הרגשנו שאנחנו בטוחים, כאילו שלעשות בצורה הכי פשוטה את כל מה שהיה נכון לעשות העניק לנו תחושת ביטחון ועשה לנו את החיים פשוטים יותר. בסופו של דבר אולי יש גם בביטחון החום משהו טוב".

המילה כאילו חושפת את עמדת המחבר המובלע, ומשמשת כרמז מטרים לבאות. לשבריר שנייה נזכר המספר בילד הקטן שפגש על המדרכה, שבכה על הכלבלב הלבן שלו שמת. הילד מייצג את מי שלא מרמה את עצמו, מי שלא נכנע לשטיפת המוח (אזכור של "בגדי המלך החדשים"). המספר מתעלם מאכזריות המעשה ומותח ביקורת על הילד. "אם הוא רק היה שומע טוב מה שאמרו לו... זה לא אסור שיהיה לו כלב, כל מה שהוא צריך לעשות זה לחפש לו כלב חום ואז ישכח את הכלב הקודם וירגיש בסדר. להרגיש בסדר זו המטרה. המספר מגיב כמטיף של המשטר, כסוכן של המשטר.

ג. מה קורה במדינה – פעולות השלטון: כאילו המדינה לא עושה כלום – היא נותנת את הזמן לאזרחים להבשיל בתוך המצב החדש – עד להמשך המר. השלטון מאפשר לאזרחים לעכל את הצווים ביחס לדברים הקטנים וללמוד להדחיק... "השד לא כל כך נורא..."

ד. מה עושים האזרחים?

הצדקת המציאות החדשה וחשיבות הצייתנות – המספר וצ'רלי מיישמים את צווי המשטר ומשמשים כסוכניו-מטיפיו
עמ' 18-19 ביחס לכלב החדש: "אתה רואה" אמר צ'רלי "האמת היא שהוא יותר נחמד מהקודם, ואני לא צריך יותר ממבט אחד או תנועת אצבע כדי שהוא יציית לי..." –

ויתור על המצפון – גם מול חסרי הישע, המספר מקשיח את ליבו. תהליך של התנתקות מהסביבה, של התקוות הרגשות.
עמ' 20-21 "ברור שחשבתני על הילד הקטן.... אבל מה אפשר להגיד? אם הוא רק היה שומע טוב יותר את מה שאמרו לו... הרי לא נאסר עליו שיהיה לו כלב. כל מה שהוא היה צריך לעשות זה לחפש לעצמו כלב חום..."

האדם כיצור תבוני – הספק ממשך לנקר, לא ניתן להשתיק את הראציונל:
הכלב רק נדמה כצייתן - עמ' 19 "אפילו שאני עושה עליך רושם נחמד וצייתן, אני לא שם קצוץ על אף אחד..."

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتر

"כאילו שלעשות בצורה הכי פשוטה את על מה שאמרו לנו לעשות, העניק לנו תחושת בטחון ועשה לנו את החיים פשוטים יותר. בסופו של דבר, אולי יש גם בבטחון החום משהו טוב, למרות הכל..."

וכאן הביקורת המובלעת של המחבר – אין בטחון חום! המשטר הטוטליטרי אינו משטר בטוח לאף אחד – רמז לבאות...

האדם כיצור פוליטי (אריסטו) – התפיסה שאומרת שבעצם כשאתה מתנתק מהמציאות הפוליטית – אתה מתנתק מעצמך. ערפול חושים ואי ידיעה מה קורה.
עמ' 20 - "אני לא יודע מי ניצח אבל אני זוכר שבילינו יופי של רגעים והרגשנו שאנחנו בטוחים..."

ה. מושגים רלבנטיים:

ספרות: אנלוגיה ניגודית – הילד מול המספר; השוואה והשלכה; אלוזיה ספרותית; עמדת מחבר מובלע; רמז מטרים

אזרחות: הרעיון הליברלי – האדם כיצור תבוני

4. מפגש רביעי (שלא מומש)

א. המקום: בדרך אל צ'רלי ובחדרו של המספר

ב. העלילה והדמויות (האזרחים):

בקטע זה מתרחש השיא הדרמטי של היצירה. האיום מתממש, עמדת המחבר המובלע מתממשת.

"המציאות הבטוחה", כביכול, אשליית הביטחון והנוחות מתנפצת (המטאפורה של הדלת).

ע"מ 21 המספר מאמין שהגיע אל המנוחה והנחלה. הוא בדרכו לצ'רלי בשבת לשחק קלפים. זלת דירתו של צ'רלי מתנפצת לרסיסים. ההתנפצות היא השיא הדרמטי, צ'רלי נעצר, כי בעבר היה לו כלב שחור ולא חום. (רמיזה לחוקי הגזע ולטוהר הגזע הארי).

האיום שהיה רחוק מתרחב, מתפשט לכיוונו מתקרב ומכיל גם את צ'רלי ואותו. המציאות טופחת על פני המספר. כיוון שלא פגש את צ'רלי - פוגש את עצמו.

ע"מ 24-25 – המספר מתחבא, נמלט, מתמלא זעה ואומר "אלוהים אדירים על זה באמת לא חשבתי מעולם." התקשורת מגויסת. הרדיו החום מודיע על 500 שנעצרו, ועל מיהו עבריון: מי שהיה לו כלב או חתול לא תקינים בכל תקופה שהיא. מתווספת להודעה נזיפה: "כאן מדובר בביזוי המדינה הלאומית". התחושה היא של העדר מפלט המשטר מגיע לכל מקום כמו ב1984 של ג'ורג' אורוול, אפילו אם זה קרה פעם אחת בחיים-עכשיו אתה עצמך מסובך בצרות צרורות". 26.

ע"מ 27 – אשליית הביטחון מתנפצת לגמרי. "אני לא יודע לאן לקחו את צ'רלי, עכשיו הם כבר באמת מגזימים. זה טירוף. ואני חשבתי שאני יכול לישון בשקט עם החתול החום שלי."

ע"מ 28 – המספר לא עוצם עין כל הלילה ומגיע מאוחר מידי ולאחר מעשה וכשאין מפלט למסקנה החשובה – משפט המפתח ביצירה: "היה עלינו לומר "לא!", זאת אומרת להתנגד, אבל איך עושים את זה? הכול קורה תמיד כל כך מהר ויש עבודה ומה שקוראים דאגות יומיום, פרנסה וכיוצא באלה, וגם האחרים מקטינים ראש כדי להשיג קצת שקט ושלווה, לא? " זהו רגע ההיוודעות, כמו בטרגדיה. המחבר מנסח את היוודעות בשפה האנושית הרגילה, וברטוריקה של פנייה לקוראים.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية

אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتر

צריך היה לטפל בנגע כשהיה קטן. המספר חש חרטה מאוחרת, אך המעוות שלא יוכל לתקון. (דוגמאות מיצירות אחרות: עקירת עצי הבאובב ב"הנסיך הקטן", וב"1984" ווינסטון וג'וליה).
ע"מ 30 – הסיום הטרגי – הקטסטרופה: דופקים בדלת, המספר נעצר, לא מנסה לברוח, לא יכול לברוח, מסגיר את עצמו "אני בא", הוא מבין שזה גמור, אין כל מחאה או ניסיון לברוח.

מהם התהליכים הרגשיים שעוברות הדמויות: הסתגלות, שכנוע עצמי, צידוק הדין, ריחוף, אי קליטת המציאות, קלות ראש, הקטנת הבעיה, אימוץ קו המחשבה של המשטר, הצחוק כבריחה, ערפול חושים, השכחה, הדחקה, התפכחות והתנפצות האשליה.

ג. מה קורה במדינה – פעולות השלטון: התהליך הושלם – המדינה טוטליטרית.

- מאסרים שרירותיים תוך שימוש באלימות - פגיעה בזכות להליך הוגן.
- הרחבת האיום כלפי כל מי שאינו חלק מהאליטה שבשלטון – אין מי שאינו חשוף לאיום – עמ' 26 "גם אם לך באופן אישי לא היו מעולם כלב או חתול לא תקינים, זאת אומרת לא חומים, אלא למישהו מבני משפחתך – אב, אח או למשל בת דודה – ואפילו אם זה קרה רק פעם בחיים – עכשיו אתה בעצמך מסובך בצרות צרורות..."
- נסיון לחינוך מחדש – עמ' 25 "זה שקניית לאחרונה בעל חיים חום, זה לא אומר שאתה עצמך השתנית..."
- הצדקת ההליכים על ידי הטיעון של פגיעה במדינה, בלאום – עמ' 25 "מדובר בביזוי המדינה הלאומית..."

ד. מה קורה לאזרחים?

(כאן הם כבר לא יכולים לעשות כלום, גורלם ניטל מידיהם, הם במשטר טוטליטרי)

איום אי הבטחון הקיים במשטר החום מתממש ומגיע גם אל המספר (מה שהובטח בפרק הקודם בהערת המספר "כאילו בטוחים") –
עמ' 22 "אני שהאמנתי שהנה הגעתי סוף סוף אל המנוחה והנחלה..."

התכחשות לקרובים – המספר עושה עצמו כאילו אינו מכיר את חברו הטוב, לא מתעניין במה שקרה לו מפחד השלטון (דוגמה הפוכה לכך – התנהגות הזוג קוונגל – גיבורי הספר "לבד בברלין")
עמ' 23 "עשיתי את עצמי עולה לאחת הקומות העליונות וירדתי במעלית..."

השתלטות הפחד – הפגיעה בזכות היסודית ביותר – הזכות לחיים ולבטחון
עמ' 24 "קילוחים דקים של זיעה הרטיבו את חולצתי... גם אני עצמי הייתי בסכנה..."

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر

חלחול ההבנה –

שלב א: אי אפשר להבין את השרירות, והאירוניה שבכך – האם על הדברים הקודמים ניתן היה לחשוב?
האם הם היו רציונליים?

עמ' 24 "אלוהים אדירים, על זה באמת שלא חשבת"

שלב ב: רק כשזה מגיע אליו עצמו הוא מרגיש את ההגזמה, שוב מבט אירוני של המספר, קודם לא היה צריך להגזים – לו היה מרגיש קודם את ההגזמה, היה מעורר לפני שזה מגיע אליו

עמ' 27 "הם כבר באמת מגזימים. זה ממש טירוף."

שלב ג: תפיסת התמונה המלאה (עכשיו נפל האסימון שלא נפל בתמונה הקודמת...)

עמ' 27 – "ברור... זה לא ייגמר בבעלי הכלבים והחתולים..."

שלב ד' - חרטה מאוחרת – כאמור, מעוות שלא יוכל לתקן...

עמ' 28 -

"הייתי צריך להיזהר מ"החומים" כבר מהרגע שבו העבירו את "חוק החיות הראשון".... היינו צריכים להגיד לא. זאת אומרת להתנגד..."

לפעול בשלב הדמוקרטי, לבקר את השלטון

"החתול שלי היה החתול שלי, כמו שהכלב של צ'רלי היה הכלב של צ'רלי" –

המסקנה של שמירה על מה שקרוב אליך, לא לוותר על מה ששלך, על מי שאתה.... – חזרה לתובנות הליברליות, הדמוקרטיות.

ה. מושגים בספרות: רגע השיא, טרגדיה, היוודעות, הקטסטרופה הטרגית.

והשאלה המופנית אלינו, הקוראים:

"אבל איך עושים את זה?"

נקודה לדיון - מה אתם אומרים? איך עושים את זה? מתי עשיתם את זה? למה לא?

סביר להניח שהמשך הטקסט בספר יהדהד בדיון

הצדקות: אי אפשר לעשות כלום, לא יכולתי, אין לי זמן, אף אחד לא אומר כלום – אז למה אני?

"הכל קורה תמיד כל כך מהר, ויש עבודה, ומה שקוראים דאגות יומיום, ענייני פרנסה וכיוצא באלה. וגם האחרים מקטינים ראש כדי להשיג קצת שקט ושלווה..." –

ומייד אחר כך – הסוף הבלתי נמנע, וזו התשובה של המחבר להתלבטות המספר – איך עושים את זה?

בואי אציה על האמרה: מי שמתלבט בצוננים סופו שיכוח ברותחים.....

"דופקים בדלת.... אני מפחד.... אני בא..."

יש פחד, חוסר אונים, אבל השלמה עם הגורל – כי עכשיו באמת אין מה להתנגד ואין מה לעשות.....

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر
ה. מושגים רלבנטיים:

ספרות: שיא דרמטי; עמדת המחבר המובלע; רגע ההיוודעות; סיום טרגי; מעוות שלא יוכל לתקון
אזרחות: הזכות להליך הוגן; הזכות לחיים ולבטחון; חובות האזרח כאזרח

5. סיכום

לפנינו תיאור ריאליסטי ואלגורי כאחד של השתלטות משטר אימים על היחיד. היצירה מראה כיצד בני אדם נכנעים ללחצים מטעם השלטון תוך כדי כך שהם מרמים או משלים את עצמם בקשר למהות התופעה. אנשים מסתגלים כדי לשרוד ומשלים את עצמם ש"לי זה לא יקרה". דואגים לעצמם ולרווחתם ולא מתגייסים למיגור התופעה.

הצלחת ההשתלטות של שלטון הרשע מתבססת על מספר חולשות אנוש:

- על ההנחה שאם האדם יציית לשלטונות ולתקנות יהיה בסדר, השלטון ידאג לך.
- על הפחד להפסיד, נכסים וכ"ד.
- על הקושי להפנים שהרוע הוא ממשי.
- על הקושי לקלוט בהווה את התמונה המלאה ולחזות את הצפוי.
- על הנטייה לקלוט את המציאות דרך דפוסים או תבניות מקובלים תוך מתן הנמקות מתוך המוכר והסביר. או במילים אחרות: על הנטייה האנושית הטבעית לאנטרפרטציה נורמלית ותקינה של המציאות.
- ליכולת ההסתגלות האנושית אופי אמביבלנטי. מחד זוהי תכונה המקדמת את האנושות, מאפשרת להתגבר, לצעוד קדימה – למשל התגברות האדם על עידן הקרח. מאידך יש בהסתגלות משהו מזעזע, כיוון שהאדם יכול להסתגל כמעט לכל מצב. ההתרגלות היא התכונה האנושית ביותר לטוב ולרע.
- החומיות אורבת לכל חברה, גורמת לבני אדם להגמיש את חוט השדרה ולפתח לעצמם מנגנוני השלמה עם הרוע, זוהי חולשת האנוש.
- שאלה לדיון - מהי מידת היכולת של האדם והאם קיימת חובה ליחיד להתנגד לתהליך של התפשטות והשתלטות של עריצות? איך נדע מה "חוס" ומה אינו "חוס", מתי להתנגד ומתי לא?

הצעה לסיכום בשיר:

"בהתחלה הם באו לקחת את היהודים,
ואני לא הרמתי קול, כי לא הייתי יהודי,
אז הם באו לקחת את הקומוניסטים,
ואני לא הרמתי קול, כי לא הייתי קומוניסט,
אז הם באו לקחת את אנשי האיגוד המקצועי,
ואני לא הרמתי קול, כי לא הייתי איש האיגוד המקצועי,
ואז הם באו לקחת אותי,

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتر
ולא נשאר עוד איש, שיוכל להרים את קולו למעניי
(מרטין נימולר)

ניתן לקרוא את הטקסט הבא ממאמרו של זאב שטרנהל "הלילה הארוך שלפניי" המתייחס ליצירה, ואשר התפרסם ב"הארץ", ולצאת ממנו לדיון:

"הפשיזם לא היה תופעה מקרית, כעין תאונה שקרתה להיסטוריה האירופית בעקבות מלחמת העולם הראשונה... המלחמה סיפקה את תנאי המשבר והמצוקה, את האינפלציה ואת האבטלה, את ההשפלה הלאומית, אך לא היא יצרה את הפשיזם. הפשיזם זקוק להכנה אידיאולוגית ותרבותית יסודית וארוכה. כאשר זכויות האדם, חירות, שוויון לפני החוק נתפסים כערכים משניים לאחדות האומה, כאשר חברה מתמכרת לכוח ומזלזלת בצדק, כאשר נרמסת התבונה הקרקע מוכנה, ואז די במשבר חמור כדי שיפציע השחר החום גם בארצות שדומה כי הדמוקרטיה בהן היתה כבר לטבע שני."

קישור למאמר המלא:

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=359152&contrassID=2&subContrassID=12&sbSubContrassID=0>

הסיפור בא לפתח בקורא את "החוש האינסטינקטיבי" הדמוקרטי, הלא הוא "חוש הביקורת". אחת המסקנות החשובות מהסיפור היא שכל אזרח במדינה דמוקרטית - גם אם אינו מהאליטות של המדינה - חייב לפקוח את עיניו ואוזניו כל העת ולהיות ביקורתי כלפי הרשויות, על מנת למנוע את אותו "מדרון חלקלק" המדרדר דמוקרטיה להיות דיקטטורה. ובכותרת אחת: **שברירותה של הדמוקרטיה**

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات
המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنتسر
חומרי קריאה נוספים מומלצים :

• האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות

[http://www.btselem.org/hebrew/international law/covenant on civil and political rights.asp](http://www.btselem.org/hebrew/international%20law/covenant%20on%20civil%20and%20political%20rights.asp)

• מאמרים וקריקטורות מהעיתונות היומית המתארים את אדישות האזרחים בישראל